

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA O'QUVCHILARNING YOZMA NUTQ MADANIYATINI XALQARO BAHOLASH DASTURLARI ASOSIDA RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Sariqboyeva Zulfiya Yashnarbek qizi

Andijon davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21261477>

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumta'lim maktablarida o'quvchilarning yozma nutq madaniyatini PISA va PIRLS kabi xalqaro baholash dasturlari talablari asosida rivojlantirish masalalari yoritilgan. Maqolada an'anaviy insho va bayon yozish metodikasining xalqaro baholash mezonlariga mos kelmaydigan jihatlari tahlil qilingan, matn yaratish jarayonini bosqichma-bosqich tashkil etish, yozma ishlarni rubrika asosida baholash, hamda o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Muallifning fikricha, o'quvchilarning yozma nutqini xalqaro andozalar darajasiga olib chiqish faqat metodika, baholash va pedagog tayyorgarligi masalalarini bir butun tizim sifatida qarash orqali amalga oshirilishi mumkin.

Kalit so'zlar: yozma nutq, yozma ifoda madaniyati, PISA, PIRLS, funksional savodxonlik, matn yaratish ko'nikmalari, baholash mezonlari (rubrika), pedagogik texnologiya, ona tili ta'limi, kompetensiyaviy yondashuv.

Zamonaviy ta'lim sifatini belgilashda o'quvchining og'zaki va yozma nutqini erkin va mantiqiy tarzda shakllantira olishi muhim mezonlardan biri hisoblanadi. PISA va PIRLS kabi xalqaro baholash dasturlarida o'quvchidan nafaqat matnni o'qib tushunish, balki o'qilgan yoki tinglangan ma'lumot asosida o'z fikrini izchil, dalillangan va tuzilgan shaklda yozma bayon eta olishi talab etiladi. Ushbu dasturlarda qo'llaniladigan ochiq tipdagi topshiriqlar o'quvchidan shunchaki to'g'ri javobni belgilashni emas, balki fikrini asoslab, matndan dalil keltirib, o'z pozitsiyasini yozma shaklda himoya qilishni talab qiladi. Shu sababli umumta'lim maktablarida o'quvchilarning yozma nutq madaniyatini xalqaro mezonlar asosida rivojlantirish masalasi alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, milliy ta'lim amaliyotida yozma ish ko'pincha insho yoki bayon shaklida tashkil etilib, baholash mezonlari ko'pincha imlo va punktuatsiya xatolarini hisobga olish bilan cheklanadi. Bunday yondashuv o'quvchining fikrni tuzilmali bayon etish, dalillarni mantiqiy ketma-ketlikda joylashtirish va xulosa chiqarish kabi xalqaro dasturlarda muhim hisoblangan ko'nikmalarini yetarli darajada rivojlantirmaydi. Natijada o'quvchilar xalqaro baholash sinovlarining yozma topshiriqlarini bajarishda qiyinchiliklarga uchraydi, ayniqsa o'z fikrini argumentlar bilan asoslash va matn tuzilishini saqlash borasida sezilarli kamchiliklar namoyon bo'ladi.

Tadqiqotning maqsadi o'quvchilarning yozma nutq madaniyatini xalqaro baholash dasturlarining metodologik talablariga muvofiq rivojlantirishning pedagogik asoslarini ishlab chiqishdan iborat. Bu maqsadga erishish uchun, avvalo, yozish jarayonini bosqichma-bosqich tashkil etish tamoyiliga amal qilish lozim: reja tuzish, dastlabki variantni yaratish, uni qayta ko'rib chiqish va tahrirlash kabi bosqichlar darslarda izchil mashq qildirilishi kerak. Bunday yondashuv o'quvchiga matnni bir martalik yozish emas, balki uzluksiz takomillashtirish jarayoni sifatida qarashni o'rgatadi, bu esa xalqaro dasturlarda yuqori baholanadigan kompetensiyalardan biridir.

Yozma topshiriqlarni loyihalashtirishda hayotiy vaziyatlarga asoslangan mavzular tanlash, turli matn turlari — izohlovchi, mulohaza yurituvchi, tasviriy va rasmiy uslubdagi matnlar —

bo'yicha mashq qildirish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, yozma ishlarni baholashda aniq mezonlarga asoslangan rubrikalardan foydalanish zarur: matn mazmuni va g'oyaning rivojlanganligi, fikrning izchilligi va dalillanganligi, tuzilma va uslub jihatlari, hamda til normalariga rioya etilishi alohida-alohida baholanishi lozim. Bunday rubrikalar o'quvchiga o'z ishini qaysi jihatdan yaxshilashi kerakligini aniq tasavvur qilish imkonini beradi va baholashni shaffof hamda ob'ektiv qiladi.

O'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi ushbu metodikaning samarali joriy etilishida hal qiluvchi omil hisoblanadi. Ona tili o'qituvchilari yozma ishlarni rubrika asosida baholash texnologiyasi, shuningdek PISA va PIRLS dasturlarida qo'llaniladigan yozma topshiriq namunalari bilan amaliy mashg'ulotlar orqali tanishtirilishi maqsadga muvofiqdir. Bundan tashqari, darslarda o'zaro tahrir (sharik baholash) va portfolio usulidan foydalanish o'quvchida o'z yozma ishiga va boshqalarning ishiga tanqidiy nuqtai nazardan qarash ko'nikmasini shakllantiradi, bu esa yozma nutq madaniyatini barqaror rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarning yozma nutq madaniyatini xalqaro baholash dasturlari asosida rivojlantirish — yozish jarayonini bosqichma-bosqich tashkil etish, topshiriqlarni hayotiy vaziyatlarga moslashtirish, baholashni aniq rubrikalar asosida amalga oshirish va o'qituvchilar tayyorgarligini takomillashtirishni o'z ichiga olgan kompleks pedagogik tizimdir. Mazkur yo'nalishlarda izchil ish olib borilishi o'quvchilarning yozma ifoda madaniyatini xalqaro andozalar darajasiga yaqinlashtirishi va milliy ta'lim tizimining xalqaro baholash sinovlaridagi natijalarini sezilarli darajada yaxshilashi mumkin.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 8-dekabrda 997-son “O'zbekiston Respublikasining xalqaro PISA baholash dasturida ishtirok etishini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida”gi qarori.
2. OECD. PISA 2022 Assessment and Analytical Framework. Paris: OECD Publishing, 2023.
3. IEA. PIRLS 2021 Assessment Framework. Boston: TIMSS & PIRLS International Study Center, 2021.
4. Graham S., Perin D. Writing Next: Effective Strategies to Improve Writing of Adolescents in Middle and High Schools. Washington: Alliance for Excellent Education, 2007.
5. To'rayev O. O'zbek tilini o'qitishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar. – Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2020.
6. Qodirov S. Ona tili fanida yozma nutqni rivojlantirish metodikalari // Pedagogika ilmiy jurnali. – 2019. – №3(15). – B. 38-46.
7. Ismailov A.A. O'quvchilarning yutuqlarini xalqaro tadqiqot dasturlari asosida baholash // “Ta'limdagi xalqaro tadqiqotlarning Yangi O'zbekiston taraqqiyotidagi o'rni” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya maqolalar to'plami. – Toshkent: Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi, 2022. – B. 21-26.
8. Nurmatov D. Ona tili darslarida funksional savodxonlikni shakllantirish metodlari // O'zbekiston pedagogika universiteti ilmiy ishlari. – 2017. – №5. – B. 101-109.
9. Шляйхер А. Образование мирового уровня. Как выстроить школьную систему XXI века? – М.: Издательство «Национальное образование», 2018.